

МАРЦИАНОПОЛ (MARCIANOPOLIS)

Анастас Ангелов

ИМЕТО, ТОПОГРАФИЯ И ЛОКАЛИЗАЦИЯ

Марцианопол (Marcianopolis), чиито останки днес лежат под основите на кв. Река Девня на гр. Девня, носи името си от Marciana (в някои извори Marcia) – сестра на император Марк Улпий Траян (Marcus Ulpius Trajanus) (98–117)¹. В надписи на преторианци, открити в Рим, градът носи и бащиното име на императора – *Ulpia Marcianopolis*². На латинските надписи името на града е – *Marcianopolis, civitas Marcianopolitanorum*, често дадено съкратено, на гръцките надписи – *Μαρκιανο(υ)πολις, Μαρκιανου πόλις, η πόλις Μαρκιανοπολιτων (η Μαρκιανοπολιτων πόλις)*, а на бронзовите монети, сечени в града – *ΜΑΡΚΙΑΝΟΠΟΛΕΙΤΩΝ, ΜΑΡΚΙΑΝΟΠΟΛΙΤΩΝ, ΜΑΡΚΙΑΝΟΠΟΛΙΣ*.

След заселването на славяните и прабългарите в днешна Североизточна България през първите десетилетия на VII в. името на града изчезва от историческите извори, но в църковно-административното деление то остава по традиция до ново време³.

Марцианопол бил разположен в северозападния край на Девненската долина. Заедно с некрополите градът се простирал от двете страни на река Девня – от изворите на север до местността Белите могили на юг, от местностите Бялата могила и Табия на изток до местностите Кабата и Горчивата чешма на запад.

В ново време развалините край девненските извори станали известни чрез писмата на руския поет, „чиновник для особых поручений“ Виктор Григориевич Тепляков (1804–1842)⁴, писани от България през 1829 г. (по време на Руско-турската война от 1828–1829 г.)⁵ и още същата година те били идентифицирани от новорусийския археолог Иван Павлович Бларамберг (1772–1831) с известния от античните извори Марцианопол⁶.

ПИСМЕНИ ИЗВОРИ И ИСТОРИЧЕСКИ КАРТИ ОТ XVI–XIX ВЕК

Писмените извори за Марцианопол (старогръцки, римски, готски и византийски) са откъслечни, но показват града като важен военен, административен и християнски център.

Името на Марцианопол се среща в Певтингеровата карта (Tabula Peutingeriana) (*Marcianopolis*) и в Пътеводителя на император Антонин (Itinerarium Antonini Augusti) (*Marcianopoli*)¹. Дексип (Dexippos Atheniensis)² предава, че градът бил обграден със стени със зъбери и че според местните жители бил наречен по името на сестрата на император Траян. Същото пише и Амиан Марцелин (Ammianus Marcellinus)³.

Според Теофилакт Симоката (Theophilactus Simocatta) селището, гледано от Константинопол (Constantinopolis), било разположено наляво от Одесос (Odessus)⁴. Той се намирал от Никополис ад Иструм (Nicolopolis ad Istrum) на 130 мили⁵, а от Одесос – на 24 мили⁶. Според Амиан Марцелин⁷,

¹Dexipp. Scyth. fr. 25 (Jacoby) (Гръцки извори за българската история = ГИБИ, 1, 1954, 3–5); Amm. Marc., Historiae, XXVII, 4, 12 (Латински извори за българската история = ЛИБИ, 1, 1958, 152); Jord. Get., XVI, 93 (ЛИБИ, 1, 1958, 340–341); Raven. Cosmogr., IV, 7, 11 (ЛИБИ, 1, 1958, 394).

²CIL, VI, 32624, 32640; Б. Геров. Романизъмът между Дунава и Балкана от Хадриан до Константин Велики. Ч. II. – ГСУ ФФ, XLVIII, 1952–53, 366 (152), 367 (162).

³ГИБИ, 3, 1960, 186, 190; В. Геров. Marcianopolis im Lichte der historischen Angaben und der archäologischen, epigraphischen und numismatischen Materialien und Forschungen. – Studia Balcanica. Recherches de géographie historique, 10. Sofia, 1975, 50; В. Бешевлиев. Географията на България у византийските автори. – ИНМВ, 23 (38), 1987, 58.

⁴Ф. А. Бычковъ. Викторъ Григорьевичъ Тепляковъ (1804–1842 г.). Биографическій очеркъ. – Историческій Вестникъ, XXIX, 1887, с. 9; И. В. Тункина. К истории изучения античных памятников Западного Причерноморья в 1828–1829 гг. – Stratum plus. (Скифский квадрат), 1999, № 3, с. 354–359.

⁵Письма изъ Болгарии (Писаны во время кампаніи 1829 года) Викторомъ Тепляковомъ. Москва, Въ Типографіи Августа Семена при Императорской Медико-Хирургической Академіи, МДСССXXXIII, с. 101, 128–129, 133–134.

⁶През 1829 г., благодарение на ясните данни на Йордан(ес) вж. Извори за българската история, II, 340–341 (ЛИБИ, I, 1958) и даденото разстояние между Марцианопол и Одесос от 24 римски мили (1 римска миля е равна на 1482 м) в Певтингеровата карта (Tabula Peutingeriana) вж. Извори за българската история, II, 32 (ЛИБИ, I, 1958), Бларамберг локализира точно Марцианопол при Девненските извори, когато публикува двуезичния надгробен надпис SIG, II, 2055 b; CIL, III (1), 761 (р. 1349); G. Mihailov. Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae. II. Inscriptiones inter Danubium et Haemum repertae. Serdicae, MCMLVIII, 191–192 (819); Б. Геров. Романизъмът между Дунава и Балкана от Хадриан до Константин Велики. Ч. II. – ГСУ ФФ, XLVIII, 1952–53, 394 (694) в “Одескскій вестник” / “Journal d’Odessa”, 1829, n. 91.

⁷ЛИБИ, I, 1958, 26–27, 32–33; K. Miller. Itineraria romana. Römische Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana. Stuttgart, Strecker und Schroder, 1916, col. 587 sq.; O. Cuntz. Itineraria Romana. I. Itineraria Antonini Augusti et Burdigalense. Lipsiae, B. G. Teubneri, MCMXXIX, 228, 4, p. 33. Вж. http://www.fh-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost03/Tabula/tab_pe09.html

²ГИБИ, 1, 1954, 3–5.

³ЛИБИ, 1, 1958, 152. Вж. <http://www.thelatinlibrary.com/ammianus/27.shtml#4>

⁴ГИБИ, 2, 1958, 331.

⁵ЛИБИ, 1, 1958, 26.

Хиерокъл (Hieroclis Synecdemos)⁸, Теофан (Theophanes Confessor)⁹ и Цариградския синаксар (Sinaxarium ecclesiae Constantinopolitanae)¹⁰ Марцианопол се намирал в провинция Долна Мизия (Moesia Inferior), на която бил главен град. В Долна Мизия го поставя и Неизвестния автор от Равена (Ravennatis Anonymi Cosmographia)¹¹. Зосим (Zosimus)¹² пише, че Марцианопол бил *“най-големият град в Тракия”*. В Тракия го поставят още Цариградският синаксар¹³ и Месецословът на Василий II (Menologium Basilii)¹⁴.

Йордан(ес) (Jordanes)¹⁵, който нарича Марцианопол *“прочутия главен град на тази област”*, разказва следната легенда за името:

“Този град е построен, както разправят, от император Траян по следния повод. Една слугиня на сестра му Марция, като се миела на реката, наречена Потамос, която има извънредно бистра и вкусна вода и извира сред града, и като поискала да гребне вода оттам, случайно изпуснала в дълбоката вода златния съд, който носила. Той поради тежестта на метала потънал, но дълго време след това изплувал из дълбините. Наистина не било нещо обикновено един празен съд да потъне и след като веднъж е потънал, вълните да го изхвърлят и да изплува. Когато Траян узнал с учудване това, помислил, че в извора има някакво божество и основал град, който нарекъл на името на сестра си Марцианопол”.

За възстановителни работи по крепостните стени на Марцианопол по времето на император Юстиниан I (527–565) съобщава Прокопий Кесарийски (Procopius Caesariensis)¹⁶.

За “варварските” нападения над Марцианопол пишат Дексип¹⁷, Амиан Марцелин¹⁸, Зосим¹⁹, Йордан(ес)²⁰, Пасхалната хроника (Chronicon Paschale)²¹, Теофан²², История на императорите (Historia Augusta)²³, Хрониката на Хиероним (Hieronymi Chronicon)²⁴.

В Марцианопол имало императорска оръжейна работилница за щитове и оръжия, както научаваме от Списъка на служебните рангове (Notitia dignitatum)²⁵.

Марцианопол бил седалище на митрополит, първоначално между 325–431 г. на епархия Moesia Secunda²⁶, а по-късно на епархия Хемимонт (Haemimontus), подчинена на Константинополския патриарх²⁷.

Агиографски сведения за Марцианопол дават Цариградският синаксар²⁸ и Месецословът на Василий II²⁹.

За пребиваването на император Валент (364–378) в Марцианопол се споменава у Филосторгий (Philostorgius)³⁰, Зосим³¹ и Амиан Марцелин³². Амиан Марцелин съобщава и за преториум в Марцианопол³³. Градът се споменава и от Малх (Malchus)³⁴, Пасхалната хроника³⁵ и др.

⁶Пак там, 32.

⁷Пак там, 152.

⁸ГИБИ, 2, 1958, 89–90. (Hierocl. Synecd., 636, 1).

⁹ГИБИ, 3, 1960, 229.

¹⁰ГИБИ, 5, 1964, 282.

¹¹ЛИБИ, 1, 1958, 394. (Raven. Cosmogr. IV, 7, 11). *“Този Марцианопол е в Долна Мизия, както черпя сведения от космографа Йорданес, споменаван много пъти. Той твърди, че император Траян бил издигнал този град Марцианопол от любов към сестра си Марция. През средата на този Марцианопол минава река, която се нарича Потамия”*.

¹²ГИБИ, 1, 1954, 165. (Zos., IV, 10). Вж. http://www.tertullian.org/fathers/zosimus04_book4.htm

¹³ГИБИ, 5, 1964, 283.

¹⁴ГИБИ, 6, 1965, 49–50.

¹⁵ЛИБИ, 1, 1958, 340–341. (Jord. Get., XVI, 92, 93). Вж. <http://www.krotov.org/acts/06/iordan/iordan04.html>; <http://www.krotov.org/acts/06/iordan/iordan05.html>; <http://www.gmu.edu/departments/fld/CLASSICS/iordanes.html#XVI>

¹⁶ГИБИ, 2, 1958, 178. (Procop. De aedif., IV, 11). Вж. http://soltm.tripod.com/surse/literare/proc/proc_gr_3.htm

¹⁷ГИБИ, 1, 1954, 3, 5.

¹⁸ЛИБИ, 1, 1958, 165–166, 172.

¹⁹ГИБИ, 1, 1954, 157, 165–167. Вж. http://tertullian.org/fathers/zosimus01_book1.htm

²⁰ЛИБИ, 1, 1958, 331, 340–341.

²¹ГИБИ, 3, 1960, 72.

²²Пак там, 242, 249.

²³ЛИБИ, 1, 1958, 65–68.

²⁴Пак там, 223.

²⁵Пак там, 236 (Not. Dign. Or., XI, 34). Вж. <http://www.pvv.ntnu.no/~halsteis/notitia.htm>; <http://www.pvv.ntnu.no/~halsteis/ori001.htm>; <http://members.ozemail.com.au/~igmaier/webnotra.htm>

²⁶J. D. Mansi. Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio. I–XXXI. Florentiae, 1759–1798, II, 697, 881, 892; III, 314, 1269, 1324; V, 766, 770.

²⁷ГИБИ, 3, 1960, 186, 190; ГИБИ, 6, 1965, 151.

²⁸ГИБИ, 5, 1964, 282–283, 288–289.

²⁹ГИБИ, 6, 1965, 49–50, 56.

³⁰ГИБИ, 1, 1954, 33. Вж. <http://www.tertullian.org/fathers/philostorgius.htm>

³¹Пак там, 165–167.

³²ЛИБИ, 1, 1958, 153–154. Вж. <http://www.thelatinlibrary.com/ammianus/27.shtml#5>

³³Пак там, 165. Вж. <http://www.gmu.edu/departments/fld/CLASSICS/ammianus31.html#5>

³⁴ГИБИ, 1, 1954, 135.

³⁵ГИБИ, 3, 1960, 72.

За последен път името на Марцианопол се среща у Теофилакт Симоката³⁶ през 596 г., във връзка със славянските нападения по времето на император Маврикий (582–602).

След идването на славяните и при основаването на българската държава градът вече не съществува, и не се споменава другаде освен в Епархийските списъци (Notitiae episcopatuum) като митрополитско седалище *in partibus infidelium*³⁷. Вероятно през VIII–IX век той е променил и името си на Девино (Devino). Кедрин–Скилица (Georgius Cedrenus, Ioannis Scylitzae)³⁸ го споменава под формата *Διακενέ*, като място на север от прохода Сидера, недалеч от т. нар. Сто могили, а Мануил Фил (Μανουήλ Φίλης)³⁹ – под формата *της Διαβαινάς*.

Името на Марцианопол се среща и върху исторически карти от XVI–XIX век, посветени главно на римските провинции Долна Мизия, Тракия и Дакия и на европейските територии на Османската империя – в карти на Abraham Ortelius (1527–1598) от 1570, 1585, 1595 и 1652 г.⁴⁰; в атлас на Petrus Kaerius (1571–1646) (1630 г.)⁴¹; в карти на Melchior Tavernier (ca. 1564–1644) от 1642 и 1650 г.⁴²; в карти на Nicolas Sanson (1600–1667) от 1637 и 1650 (или 1664–1667 г.)⁴³; в карта на абат Michaelae Antonio Baudrand (1633–1700) (1669 г.)⁴⁴; в карта на Christophorus (Keller) Cellarius (1638–1707) от 1703 г.⁴⁵; в карти на Guillaume de L'Isle (1675–1726) от 1703, 1705, 1707, 1724 и 1769 г.⁴⁶; в карта на Zacharias Chatelain (XVIII в.) от 1720 или 1732 г.⁴⁷; в карта на Pieter van der Aa (1659–1733) от 1729 г.⁴⁸; в карта на John Senex (fl. 1690–1740)⁴⁹; в карта на Herman Moll (fl. 1678–1732) от 1736 г.⁵⁰; в карта на Johann Christoph Harenberg (работил в

³⁶ГИБИ, 2, 1958, 331. (Theoph. Sim., 7, 2, 1–2). Вж. http://www.krotov.org/acts/07/simo_00.html;

http://www.krotov.org/acts/07/simo_07.html

³⁷ГИБИ, 3, 1960, 186, 190

³⁸ГИБИ, 6, 1965, 319–320, бел. 7.

³⁹ГИБИ, 10, 1980, 144.

⁴⁰Pontvs Euxinvx / ex conatibus Abrahami Ortelii. (*Theatrum orbis terrarum. Antverpiae, 1570*). Scale [ca. 1:3 700 000]. (*Martianopolis*). Вж. <http://www.lib.unimelb.edu.au/collections/maps/walker/jpg/walker075.jpg>; ΘΡΑΚΗ. Thraciae veteris Typus. Ex conatibus Geographicis Abrah. Ortelij. Cum Imp. Et Belico privilegio decennales. 1585. – In: Abrahami Ortelii Theatri orbis terrarum Pargeron sive veteris geographiae tabulae, Comentarjjs Geographicis et Historicis illustratae. Editio novissima, Tabulis aliquot aucta et variae emendata atque innovata. Cura et studio Baltazaris Moreti. Amsterdam. 1624. (*Martianopolis*); Daciae Moesiarumque Vetus Descriptio. Ex conatibus Abrahami Ortelii. 1595. (*Martianopolis*); Thraciae veteris typvs / ex conatibus geographicis Abrah. Ortelij. 1652. (*Martianopolis*). Вж. <http://www.lib.unimelb.edu.au/collections/maps/walker/jpg/walker073.jpg>

⁴¹Vetus descriptio Daciae nec non Moesiarum. Mercator–Hondius. Atlas. Amsterdam, 1630. (*Martianopolis*).

⁴²Patriarchatus Constantinopolitani: geographico descriptio. Parisiis: apud M. Tavernier ..., [1642?]. (*Marcianopolis*); Dioecesis Asiana Pontica Thracica. Scale [ca. 1:6 170 000]. [France?: s. n., 1650]. Вж.

<http://www.lib.unimelb.edu.au/collections/maps/walker/jpg/walker127.jpg>

⁴³Romani imperii qua oriens est descriptio geographica / auct. N. Sanson. 1637. Scale [ca. 1:10 000 000]. (*Martianop*). Вж.

<http://www.lib.unimelb.edu.au/collections/maps/walker/jpg/walker115.jpg>; Illyricum Orientis. In quo Partes II: Moesia et Thracia. Provinciae XI. Moesia Prima sive Superior, Praevalis, Dardania, Dacia Rip(ensis) et Mediterranea, Moesia Sec(un)da sive, Inferior, et Scythia, Thracia, Haemimontus, Rhodope, et Europa. Autore, N. Sansone, Christianiss. Galliarum Regis Geogr. Lutetiae Parisiorum. Apud, Petrum Mariette, via Jacobaea, sub Signo Spei. Cum Privilegio Annorum XX. Cordur sculpsit. (1650, 1664–1667).

⁴⁴Romani Imperii qua Oriens est descriptio geographica. Autore Michaelae Antonio Baudrand Parisino Abbate de Roboribus et de Gessenis. Romae. Apud Ioanem Iacobus de Rubeis. Cum priv. S. Pent. anno 1669. (*Martianop*).

⁴⁵Pannonia, Moesia, Dacia, Illyricum. Amsterdam?, 1703. (Notitia Orbis Antiquae). (*Martianopolis*). Вж.

<http://www.felbar.com/content/beschr.php?lang=hr&kartennr=30>; (Atlas) Christoph Cellarius. Geographia Antiqua: Being a Complete Set of Maps of Antient Geography; Beautifully Engraved from Cellarius, on Thirty-Three Copper-Plates. Designed for the Use of Schools, and of Gentlemen who make the Antient Writers their Delight or Study. With 33 copper-engraved maps, some signed by S. Wheatley as engraver. Dublin: William Watson, 1802. Вж. <http://www.portsmouthbookshop.com/MapPage/MapPages580xx/58061balk.htm>

⁴⁶Carte de la Hongrie et des pays qui en dependoient autrefois. Dressee sur un grand nombre de memoires et cartes manuscrites ou imprimees. Rectifiez par les observations du Cte. Marsilli et quelques autres. Par Guillaume De l'Isle, Geographe, de l'Academie Royale des Sciences. A Paris, chez l'Auteur sur le Quai de l'Horloge, avec Privilege du Roy pour 20 ans, 1703. Grave par Liebaux le fils. Scale 1: 2 550 000. Atlas de Geographie. 1731 (*Marcenopoli*); Theatrum historicum ad annum Christi quadragesimum in quo tu Imperii Romani tu Barbarorum circumincolentium status ob oculos penitur pars Orientalis. Autore Guillelmo Delisle, Regiae Scientiarum Academiae Socio et Primo Regis geographo Parisus apud autorem in ripa vulgo dicta le quai de l'Horloge cu Privilegio Regis ad Vicenium, 1705; Carte de la Grece. Dressee sur un grand nombre de memoires anciens et nouveaux, sur ceux de Mrs. Wheler et Tournefort, sur les observations astronomiques de Mr. Vernon du P. Feuillie Minime &c. Par G. de l'Isle de l'Academie Rle. des Sciences. A Paris, chez l'Auteur sur le Quai de l'Horloge, avec Privilege Sept. 1707. Scale 1:2 500 000. Atlas de Geographie. 1731; Carte d'Europe dressée pour l'usage de Roy sur les itineraires anciens et modernes et sur les routiers de mer assujettis aux observations astronomiques par G. Delisle Premier Geographe de S.M. de l'Academie Royale des Sciences. A Paris, chez l'Auteur Quay de l'Horloge avec Privilege, May 1724. Scale 1:8 800 000. Atlas de Geographie. 1731; CARTE D'EUROPE / Dressée pour l'Usage du Roy / sur les Itinéraires anciens et modernes / et sur les Routiers de mer / assujettis aux observations astronomiques / Par G. Delisle, Premier Geographe de S. M. / de l'Académie Royale des Sciences. / A Paris, / Chez l'Auteur, Rue du Foin, / avec Privilege, / Maj 1724. / Augmentée des Nouvelles connoiss, ces Géographiques / par Phil. Buache Gendre de l'Auteur. / Janvier 1760 / et / 1769 (*Marcenopoli*). *Картата е създадена през 1724 г. от Гийом Делил и е допълнена през 1760 и 1769 г. от френския картограф Филип Буаш (Philippe Buache, 1700–1773).*

⁴⁷Carte ancienne et moderne des differents Etats et pais situez au long du Danubr, pour servir a l'intelligence de l'histoire.

⁴⁸Turquie en Europe: suivant les nouvelles observations de Messrs de l'Academie royale des sciences etc. Chez Pierre vander Aa ..., [1729?]. Scale [ca. 1:3 831 000]. (*Marcenopoli*). Вж. <http://www.lib.unimelb.edu.au/collections/maps/walker/jpg/walker004.jpg>

⁴⁹Europe. (17--). Printed for T. Bowles in St. Pauls Church Yard, John Bowles & Son in Cornhil, & Robt. Sayer in Fleetstreet. (*Marcenopoli*).

⁵⁰The north part of Turkey in Europe, Slavonia &c. By H. Moll Geographer. (Printed and sold by T. Bowles next ye Chapter House in St. Pauls Church yard, & I. Bowles at ye Black Horse in Cornhill, 1736?). – In: Atlas minor: or a new and curious set of sixty-two maps, in which are shewn all the empires, kingdoms, countries, states, in all the known parts of the earth; with their bounds, divisions, chief cities &

годините 1737–1750) от 1741 г.⁵¹; в карта на Emanuel Bowen (ca. 1720–1767) от 1747 г.⁵²; в карти на Sieur Jean Janvier (fl. 1746–1776) от 1780 г.⁵³; в карти на Gilles Robert de Vaugondy (1688–1766) от 1755 и 1781 г.⁵⁴; в карти на Jean Baptiste Bourguignon D'Anville (1697–1782) от 1760 и 1764 г.⁵⁵; в карта на George Rollos (работил в годините 1754–1789) от 1767 г.⁵⁶; в карта на Jacques Nicolas Bellin (1703–1772) от 1772 г.⁵⁷; в карта на Richard William Seale (1732–1785) от 1823 г.⁵⁸; в карта на Giovanni Antonio Rizzi-Zannoni (1736–1814) от 1774 г.⁵⁹; в карта на V. Rober от 1775 г.⁶⁰; в карти на Rigobert Bonne (1727–1795) от 1780 и 1787 г.⁶¹; в карта на Thomas Kitchin (1718–1784) от 1787 г.⁶²; в карта № 14, включена в атласа на Franz Johann Joseph von Reilly (1766–1820) от 1789 г.⁶³; в карта на William Guthrie (1708–1770) от 1790 г.⁶⁴; в

towns, the whole composed & laid down agreeable to modern history. By Herman Moll, Geographer. London, Printed for Thos. Bowles in St. Pauls Church Yard & John Bowles at the Black Horse in Cornhill (1736?).

⁵¹IMPERII TURCICI EUROPAEI / TERRA, in primus / GRAECIA / cum confinibus, ad intelligendos / Scriptores N.T. ceterosque Graecos / et Latinos accomodata, / in Usum PRINCIPIS Iuventutis / in heredem nati, DUCIS / BRUNSUICO-LUNEBURGI / CAROLI WILHELMI FERDINANDI / adornavit / IOANNES CHRISTOPH HARENBERG / gen. Sch. Insp. et Reg. Scient. / Societ. Berol. Sodal. / Curantibus Hamannianus / Heredibus A. 1741 / Cum privil. / S. C. M. (M 1:4 445 000). 1741. – In: Homann Heirs. Atlas Universalis, Nuremberg, 1795. (*Marcianopolis*). Вж. www.unet.com.mk/oldmacedonianmaps/images/62.jpg

⁵²A new & accurate map of Turkey in Europe, with the adjacent countries of Hungary, Little Tartary &c. Collected from the best authorities. The whole being regulated by astronl. observations. By Emanl. Bowen. A complete system of geography. Being a description of all the countries, islands, cities, chief towns, harbours, lakes, and rivers, mountains, mines, &c. of the known world ... – In: The whole illustrated with seventy maps, by Emanuel Bowen, Geographer to His Majesty, being all new-drawn and engraved according to the latest discoveries and surveys; making, of themselves, a complete atlas, for the use of gentlemen, merchants, mariners, and others, who delight in history and geography ... Vol. 1. London: Printed for William Inny, Richard Ware, Aaron Ward, J. and P. Knapton, John Clarke, T. Longman and T. Shewell, Thomas Osborne, Henry Whitridge ... M.DCC.XLVII. Scale 1:3 900 000. 1747. (*Marcenopoli*).

⁵³Turquie d'Europe et partie de celle d'Asie, divisee par grandes provinces et gouvernements. Dressee sur les observations astronomiq. Par le Sr. Janvier Geographe. A Paris, Chez Lattre Graveur, rue St. Jacques pres la Fontaine Saint Severin, a la Ville de Bordeaux. Avec privilege du Roy. (178-?). Scale 1: 3 900 000. (*Marcenopoli*). Вж. <http://www.unet.com.mk/oldmacedonianmaps/images/63.jpg>; Le Royaume de Hongrie, divisee en Haute et Basse Hongrie, Transilvanie, Esclavonie et Croatie. Dressee par le Sr. Janvier Geographe. A Paris, chez Lattre Graveur, rue St. Jacques, a la Ville de Bordeaux. Avec privil. du Roy. (178-?). Scale 1:2 650 000. (*Marcenopoli*) – In: Atlas moderne ou collection de cartes sur toutes les parties du globe terrestre ar plusieurs auteurs. Avec approbation & privilege du Roy. A Paris, Chez Lattre Graveur Ordinaire du Roy, de Mgr. Le Duc d'Orleans et de la Ville Rue St. Jacques No. 20. et Delalain Libraire, rue de la Comedie Francoise. Monnet del. 1762. Prevost Sculp. 1791.

⁵⁴Turquie Europeenne par le Sr. Robert Geographe ordinaire du Roy. Avec Privilege. Scale 1:2 800 000. 1755. (*Marcenopoli*). – In: Cht. Haussard sculp. Atlas Universel, Par M. Robert Geographe ordinaire du Roy, et Par M. Robert De Vaugondy son fils Geographe ord. du Roy, et de S. M. Polonoise, Duc de Lorraine et de Bar, et Associe de L'Academie Royale des Sciences et belles Lettres de Nancy, Avec Privilege Du Roy, 1757. A Paris, Chez Les Auteurs, Quay de l'Horloge du Palais, Boudet Libraire Imprimeur du Roi, rue St. Jacques. Grave par Ch. Baquoy, J. Oger Scripsit...; Turquie d'Europe et partie de celle d'Asie, divisee par grandes provinces et gouvernements. Dressee sur les observations astronomiq. Par le Sr. Janvier Geographe. A Paris, Chez Lattre Graveur, rue St. Jacques pres la Fontaine Saint Severin, a la Ville de Bordeaux. Avec privilege du Roy. (178-?). Atlas moderne ou collection de cartes sur toutes les parties du globe terrestre ar plusieurs auteurs. Avec approbation & privilege du Roy. A Paris, Chez Lattre Graveur Ordinaire du Roy, de Mgr. Le Duc d'Orleans et de la Ville Rue St. Jacques No. 20. et Delalain Libraire, rue de la Comedie Francoise. Monnet del. 1762. Prevost Sculp. Scale 1:3 900 000. 1791; Le Royaume de Hongrie, divisee en Haute et Basse Hongrie, Transilvanie, Esclavonie et Croatie. Dressee par le Sr. Janvier Geographe. A Paris, chez Lattre Graveur, rue St. Jacques, a la Ville de Bordeaux. Avec privil. du Roy. (178-?). – In: Atlas moderne ou collection de cartes sur toutes les parties du globe terrestre ar plusieurs auteurs. Avec approbation & privilege du Roy. A Paris, Chez Lattre Graveur Ordinaire du Roy, de Mgr. Le Duc d'Orleans et de la Ville Rue St. Jacques No. 20. et Delalain Libraire, rue de la Comedie Francoise. Monnet del. 1762. Prevost Sculp. Scale 1:2 650 000. 1791.

⁵⁵Troisieme partie de la carte d'Europe, contenant la midi de la Russie, la Pologne, et la Hongrie, la Turquie y compris celle d'Asie presqu'entiere. Publiee sous les auspices de Monseigneur Louis Philippe d'Orleans, Duc d'Orleans, Premier Prince du Sang. Par le Sr. d'Anville, de l'Academie Rle. des Belles Lettres, et de celle des Se? de Petersbourg, Secretaire de Son Alt? Seren? (Grave par) G. De la Haye. Sous le Privilege de l'Academie, chez l'Auteur aux Galerie du Louvre, MDCCLX. Scale 1:2 800 000. Atlas general. 1771. (*Marcenopoli*): Orbis Romani, pars orientalis. Auspiciis Serenissimi Principis Ludovici Philippi, Aurelianorum Ducis publici juris facta. Auctor d'Anville, Regiae Humaniorum Litterarum Academiae, et Scientiarum Petropolitanae Socius, Celsitudinique Serenissimae a Secretis. MDCCLXIV. (Engraved by) Guill: De-la-Haye. 1764. Scale 1:4 300 000. Atlas general. 1771. (*Marcianopolis*).

⁵⁶G. Rollos. An Accurate Map of Turkey in Asia. – In: Thomas Mortimer's New and Complete Dictionary of Trade and Commerce, 1767.

⁵⁷Carte Réduite de la Mer Noire, dressée pour le service des Vaisseaux du Roy. Par ordre de M. De Boynes, Secretaire d'Etat, ayant le Département de la Marine, par le S. Bellin, Ingenieur de la Marine. [Paris], 1772. (*Marcenopoli*).

⁵⁸“Orbis Romani Pars Orientalis” drawn by J. Wyld, engraved by N. R. Hewitt and published in Edinburgh by John Thompson & Co. – In: A General Atlas ... of the Several Empires, Kingdoms and States in the World, about 1823. Вж. <http://www.antiqueprints.com/images/ah/e1052b.jpg>

⁵⁹La Romelie et les environs de Constantinople. 1774. Scale [ca. 1:1 565 070]. (*Marcenopoli*). Вж. <http://www.lib.unimelb.edu.au/collections/maps/walker/jpg/walker103.jpg>

⁶⁰V. Robert. “Turquie Europeenne”, Paris, 1775. M 1:2 800 000. Вж. <http://www.unet.com.mk/oldmacedonianmaps/images/64.jpg>

⁶¹Rigobert Bonne. Imperium Romanum. Pars Orientalis. 1780. Atlas Encyclopédique..., Paris, (Volume 1, 1787); Pannonia, Dacia, Illyricum et Moesia. 1787. Atlas Encyclopédique..., Paris, (Volume 1, 1787). Вж. <http://www.raremaps.com/maps/big/4659.jpg>

⁶²Europe divided into its empires, kingdoms, states, republics, &c. By Thos. Kitchin, Hydrographer to the King, with many additions and improvements from the latest surveys and observations. London, published by Robt. Sayer, Fleet Street, as the Act directs, Jany. 1st, 1787. Scale 1:4 800 000. – In: A general atlas, describing the whole universe: being a complete collection of the most approved maps extant; corrected with the greatest care, and augmented from the latest discoveries. The whole being an improvement of the maps of D'Anville and Robert. Engraved in the best manner on sixty-two copper-plates, by Thomas Kitchin, Senior, and Others. London: printed For Robert Sayer, no. 53, Fleet-Street, (1790).

⁶³Das Koenigreichs Bulgarien oestliche Haelfte Nro. 14 (1791). Karte von dem Oschmanischen Reiche in Europa. Nach D'Anville, Schmidt und Santini. Neu verzeichnet herausg. Von Franz Joh. Jos. Reilly. Wien, 1796. (*Marcenopoli*).

⁶⁴William Guthrie. Turkey in Europe and Hungary. 1790. Вж. www.earlymaps.com/europe/greece/25002.htm

карти на William Faden (1750–1836) от 1785 и 1795 г.⁶⁵; в карти на Mathew Carey [& Son] (1760–1839) от 1796, 1811 и 1814 г.⁶⁶; в карта на John Cary (са. 1754–1835) от 1801 г.⁶⁷; в карта на Joseph-Romain Joly от 1801 г.⁶⁸; в карта на James Kirkwood (fl. 1774–1824) от 1821 г.⁶⁹; в карта на R. Scott от 1823 г.⁷⁰; в карта на James Wyld (1790–1836) от 1823 г.⁷¹; в карта на Society for the Diffusion of Useful Knowledge (Great Britain) от 1830 г.⁷²; в карта на Anthony Finley (са. 1790–1840) от 1831 г.⁷³; в карта на Henry Schenck Tanner (1786–1858) от 1836 г.⁷⁴; в карта на Samuel Augustus Mitchell (1792–1868) от 1846 г.⁷⁵; в карта на Alexander G. Findlay (1812–1875) от 1849 г.⁷⁶ и др.

ИСТОРИЯ

Марцианопол бил изграден на мястото на старо тракийско селище при девненските извори след Втората дакийска война (завършила през 106 г.) от Марк Улпий Траян (Marcus Ulpius Trajanus), (98–117). Градът бил арена на значителни исторически събития. Сведенията за основаването му са епиграфски и литературни.

Най-ранното споменаване на града е в надпис от римския град Ламбезис (Lambaesis), провинция Нумидия (Numidia), на войник от III Августов легион (legio III Augusta), освободен от военна служба към края на управлението на император Хадриан (117–138) или на император Антонин Пий (138–161), който произхождал от Марцианопол¹.

Градът бил важен стратегически център. От основаването си до 187–193 г. Марцианопол принадлежал към провинция Тракия с главен град Philoropolis (Пловдив), а след това към провинция Долна Мизия с главен град Tomis (Констанца).

Градът достигнал висок икономически и културен разцвет по време на династията на Северите (193–235). Той бил защитен с крепостна стена вероятно след нашествието на костобоките през 170 г., при

⁶⁵A map of the Mediterranean Sea with the adjacent regions and seas in Europe, Asia and Africa. East sheet. By William Faden, Geographer to the King. London, printed for Wm. Faden, Charing Cross, March 1st, 1785. Scale 1: 2 850 000. – In: General atlas, 1811. (*Marcenopoli*); European dominions of the Ottomans, or Turkey in Europe. London. Published by W. Faden, Geogr. to the King, and to H.R.H. the Prince of Wales; Charing Cross. August 12th, 1795. Scale 1: 2 900 000. – In: General atlas, 1811. (*Marcenopoli*).

⁶⁶Turkey, in Europe and Hungary; from the best Authorities. W. Barker sculp. Engraved for Carey's American Edition of Guthrie's Geography improved. Scale 1:6 336 000. Carey's General Atlas ... Philadelphia: Published By Mathew Carey. May 1, 1796; Turkey, in Europe and Hungary; from the best Authorities. W. Barker sculp. Engraved for Carey's American Edition of Guthrie's Geography improved. Scale 1:5 702 400. – In: Carey's General Atlas ... Philadelphia: Published By M. Carey. April, 1811; Turkey, in Europe and Hungary; from the best Authorities. Scale 1:5 900 000. – In: Carey's General Atlas, Improved And Enlarged; Being A Collection Of Maps Of The World And Quarters, Their Principal Empires, Kingdoms, &c. ... Philadelphia: Published By M. Carey. 1814. T.S. Manning, Printer, N. W. Corner of Sixth & Chestnut Streets.

⁶⁷A new map of Turkey in Europe, divided into its provinces, from the best authorities. By John Cary, engraver, 1801. London: Published by J. Cary, Engraver & Map-seller, No. 181, Strand, Decr. 21, 1801. Scale 1:3 450 000. – In: Cary's new universal atlas, containing distinct maps of all the principal states and kingdoms throughout the World. From the latest and best authorities extant. London: Printed for J. Cary, Engraver and Map-seller, No. 181, near Norfolk Street, Strand, 1808.

⁶⁸Carte De La Dace, La Moesie et La Thrace. Par Editeur de la Géographie Sacré. – In: Atlas de l'ancienne géographie universelle comparée à la moderne... Paris, 1801. Lottin Bertrand. Carte n. 9. (*Marcianopolis*).

⁶⁹“Turkey in Europe” engraved by Kirkwoods and published by Waugh & Innes, J. Kirkwood, & Oliver & Boyd and Ogle, Duncan & Co. – In: New Edinburgh General Atlas, Edinburgh & London, 1821. (*Marcenopoli*). Вж. <http://www.antiqueprints.com/Images/ac/d8161.jpg>

⁷⁰R. Scott. Greece and “Turkey in Europe”. The General Gazetteer, or Geographical Dictionary... by W. Gracie, Berwick, 1823.

⁷¹“Turkey in Europe” drawn by J. Wyld, engraved by N. R. Hewitt and published in Edinburgh by John Thompson & Co. – In: A General Atlas ... of the Several Empires, Kingdoms and States in the World, about 1823. (*Marcenopoli*). Вж. <http://www.antiqueprints.com/Images/ah/e1161.jpg>

⁷²Ancient Macedonia, Thracia, Illyria, Moesia, and Dacia. Published under the superintendence of the Society for the Diffusion of Useful Knowledge. J. & C. Walker sculpt. Published March 1st. 1830 by Baldwin & Cradock, 47 Paternoster Row, London. (London: Chapman & Hall, 1844). Scale 1:3 000 000. – In: Maps of the Society for the Diffusion of Useful Knowledge. Vol. 1. London: Chapman and Hall, 186, Strand, 1844.

⁷³Romanum Imperium. Published by A. Finley Philada. 1827. Scale 1:13 000 000; Turkey in Europe. Published by A. Finley Philada. Young & Delleker Sc. Scale 1:5 068 800. – In: A New General Atlas Comprising a Complete Set of Maps, representing the Grand Divisions Of The Globe, ... Philadelphia: Published by Anthony Finley. 1831. Written And Engraved By Jos. Perkins. (with) Atlas Classica; Or Select Maps Of Ancient Geography, Both Sacred and Profane ... Philadelphia: Published by Anthony Finley, At The North-East Corner Of Chestnut And Fourth Streets. Clark & Raser, Printers. 1831. (*Marcenopoli*).

⁷⁴Turkey In Europe. F. Dankworth Sc. Philadelphia, Published by H. S. Tanner. Tanner's Universal Atlas. Scale 1:5 850 000. – In: A New Universal Atlas Containing Maps of the various Empires, Kingdoms, States and Republics Of The World. With a special map of each of the United States, Plans of Cities &c. Comprehended in seventy sheets and forming a series of One Hundred And Seventeen Maps, Plans And Sections, By H. S. Tanner ... Philadelphia, Published By The Author. 1836. J. Knight Sc. (*Marcenopoli*).

⁷⁵Turkey In Europe. Scale 1:10 700 000. – In: A New Universal Atlas Containing Maps of the various Empires, Kingdoms, States and Republics Of The World. With a special map of each of the United States, Plans of Cities &c. Comprehended in seventy sheets and forming a series of One Hundred And Seventeen Maps, Plans And Sections ... Philadelphia, Published By S. Augustus Mitchell, N. E. corner of Market & 7th Streets. 1846. Entered ... 1846, by H. N. Burroughs ... Pennsylvania. J. Knight Sc. (*Marcenopoli*).

⁷⁶Alexander G. Findlay. Macedonia, Tracia, Illyria, Moesia et Dacia. – In: “A Classical Atlas to Illustrate Ancient Geography” by Alexander G. Findlay, Harper and Brothers Publishers, New York, 1849. (*Marcianopolis*). Вж. http://www.lib.utexas.edu/maps/historical/macedonia_1849.jpg

¹CIL, VIII, 18084; Б. Геров. Романизмът между Дунава и Балкана от Хадриан до Константин Велики. Ч. II. – ГСУ ФФ, XLVIII, 1952/53, 367 (165).

управлението на императорите Марк Аврелий (161–180), Комод (180–192) или най-късно при Септимий Север (193–211). От Комод (180–192) до Филип II (247–249) градът сякъл и свои бронзови монети².

Край на разцвета на Марцианопол сложили готските нашествия в средата на III век. През есента на 248 г. (или началото на 249 г.) готите, под предводителството на Аргаит (Argaithus) и Гунтерих (Gunthericus), в съюз с карпи, тайфали и вандали нападнали и обсадили града, но не могли да го превземат. Отбраната на Марцианопол била поверена на философа Максим (Maximus), образован гражданин от тракийски произход³. Градът издържал на нападението, било поради липсата на стенобойни машини у готите и неумението им да водят обсада, било поради платен от жителите откуп.

Вероятно Марцианопол издържал и на нападналите го през 214 г. карпи (или гети) и други варварски племена – събития, засвидетелствувани в два надписа от Ескус (Oescus) и в един от Дионисополис (Dionysopolis)⁴ и чрез монети на император Каракала (198–217), на които той е представен като победител.

По време на голямото нападение на карпите и готите, предвождани от Книва, при управлението на император Деций (249–251), крепостните стени на Марцианопол не издържали и той бил превзет и опожарен (през късната есен на 250 г.). Тогава било укрито и съкровището (вероятно градската хазна) от 100 000 сребърни монети – денари (сечени от името на 44 римски императори и императрици, управлявали между I и средата на III век), открито случайно през ноември 1929 г.⁵

Вероятно и през следващите години (253–254, 257–258, 262–264, 267) Марцианопол бил нападан от варварските племена, които се насочвали на юг към Тракия, Македония, Елада и Мала Азия на югоизток.

Името на Марцианопол се споменава и при следващото нападение на варварските племена през 269 г. по време на управлението на император Клавдий II Готски (268–270). Изглежда, че крепостните стени на града са били възстановени от разрушенията, понесени през 248 г. и 250 г., тъй като опитът на голямата армия от варварски племена – готи, херули, гепиди, бастарни и певки (според античните извори 320 000 души) – да превземе града бил неуспешен⁶.

При разделянето на провинциите по време на император Диоклециан (284–305), Марцианопол бил обявен за главен град на провинция Втора Мизия (Moesia Secunda) – една от шестте провинции на диоцеза Тракия (Diocesis Thraciarum) – част от Източната префектура (per Orientem). В края на III и първите десетилетия на IV век градът бил изграден из основи като се запазва (с малки промени) съществуващата улична система.

През IV век значението на Марцианопол нараснало за сметка на Одесос (Odessus) като укрепен център на най-късия път от река Дунав до новата столица на империята – Константинопол. През 332 г. император Константин I (306–337) следил от Марцианопол сраженията на римските войски с варварите (готи, тервинги и тайфали), ръководени от неговия син Константин II⁷.

През IV век градът бил и важен епископски център⁸ (от това време датира и откритата през 1957 г. епископска базилика).

По време на Първата готска война (366–369) на император Валент (364–378) Марцианопол станал временна столица на източната част на империята и изходна база на римската армия⁹. През тези години градът достигнал значителен разцвет. Не случайно един от античните автори споменава за Марцианопол като за “най-големия град в Тракия”¹⁰.

През 376 г. голяма група вестготи (тервинги), притиснати от движещите се на запад хуни, получили, със съгласието на източноримския император Валент, разрешение да преминат Дунав и да се заселят като федерати в провинциите Скития (Scythia) и Втора Мизия. Експлоатирани от местните

²B. Pick. Die antiken Münzen von Dacien und Moesien. (= Die antiken Münzen Nordgriechenlands). I, 1, Berlin, Druck und Verlag von Georg Reimer, 1898, 183–327; B. V. Head. Historia Nummorum. A Manual of Greek Numismatics. 2 ed., Oxford, 1911, 275; K. Regling. Zur griechischen Münzkunde. V. – Zeitschrift für Numismatik, XXXV, 1925, 253–271; E. Schönert-Geiß. Literaturüberblicke der griechischen Numismatik. Möisien. – Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte, 15, 1965, 81, 97–98.

³ГИБИ, I, 1954, 3–5; C. Fluss. Marcianopolis. Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft, XIV. 2. Stuttgart, 1930, col. 1541.

⁴CIL, III, 14416; IGBulg. I (2) 24 bis; B. Gerov. Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae. Inscriptiones inter Oescum et Iatrum repertae. Serdicae, 1989, 18; М. Тачева-Хитова. История на източните култове в Долна Мизия и Тракия V в. пр. н. е. – IV в. от н. е. Наука и изкуство, София, 1982, 354–355 (11).

⁵N. A. Mouchmov. Le trésor numismatique de Réka-Devnia (Marcianopolis). Imprimerie de l'état, Sofia, 1934.

⁶ГИБИ, I, 1954, 157; Br. Rappaport. Die Einfälle der Goten in das römische Reich. Leipzig, 1899, 79 ff.

⁷Cod. Theod., 3, 5, 4; 3, 5, 5; Br. Rappaport. Die Einfälle der Goten ..., 114; В. Велков. Градът в Тракия и Дакия през късната античност (IV–VI в.). Проучвания и материали. Издателство на Българската академия на науките, С., 1959, 32. Вж.

<http://www.filodiritto.com/diritto/romano/codiceteodosiano3.htm>; <http://www.filodiritto.com/diritto/romano/codexgiustiniano5.htm>

⁸M. Le Quien. Oriens Christianus. Parisiis, 1740 (Reprint, Graz, 1958) I, 1217–1220; H. Delehaye. Sinaxarium ad Acta Ecclesiae Constantinopolitanae. Paris, 1902, Propylaeum ad Acta Sanctorum, Novembris, III, 50, 3; H. Delehaye. Saints de la Thrace et de la Mésie. Analecta Bolondiniana, XXXI, 1912, 244, 252–253, 272–273; В. Иванова. Стари църкви и манастири в българските земи (IV–XII в.). – Годишник на Народния археологически музей, IV, 1922/1925, С., 1926, 458 и сл.; Al. Minčev. Marcianopolis Christiana. – In: Das Christentum in Bulgarien und auf der übrigen Balkanhalbinsel in der Spätantike und im Frühen Mittelalter. Miscellanea Bulgarica, 5, Wien, 1987, 297–306.

⁹В. Велков. Сведенията на Темистий за Тракия. – Известия на археологическия институт, XIX, 1955 (= Сборник Гаврил Кацаров, Част втора), 247–248. Вж. <http://www.filodiritto.com/diritto/romano/codiceteodosiano7.htm>

¹⁰ГИБИ, I, 1954, 165. Вж. http://www.tertullian.org/fathers/zosimus04_book4.htm

административни и военни лица, те въстанали. Големи готски маси, водени от Фритигерн (Fritigernus), опустошили източнобалканските земи. Едно от сраженията през 377 г. станало на 9 мили от Марцианопол. Римляните били разбити, но комесът на диоцеза Тракия Лупицин (Lupicinus) успял да се скрие зад стените на града¹¹.

През V век Марцианопол продължил да бъде важен стратегически център и цел на варварските нападения. През 447 г., при голямото нападение на хуните начело с Атила, градът бил превзет и разрушен. Към 471 г. около Марцианопол се заселили като федерати остготи предвождани от Теодорих, които останали тук до есента на 488 г.

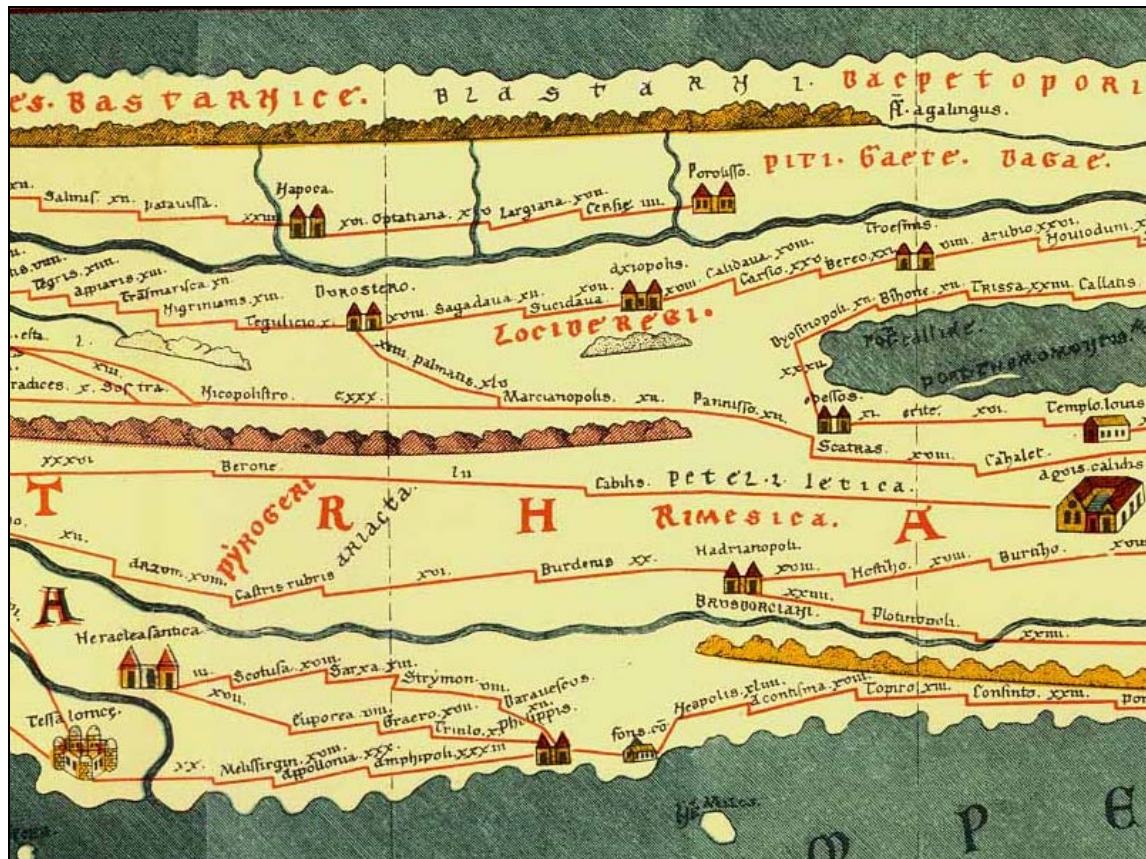
Градът имал известно значение и по времето на император Юстиниан (527–565), когато били възстановени и крепостните му стени.

И нападенията на аварите през VI век не отминали Марцианопол. Той бил превзет през 586 г., но въпреки разрушенията градът и през следващите години продължил да бъде важен център на византийската армия при нейните походи срещу аварите и славяните в района на долния Дунав. Последното споменаване на Марцианопол е от 596 г. във връзка с похода на Петър, брат на император Маврикий (582–602), срещу аварите и славяните¹². При нападенията на аварите през 614–615 г. градът бил окончателно разрушен и изоставен.

¹¹ЛИБИ, 1, 1958, 165–166. Вж. <http://www.gmu.edu/departments/fld/CLASSICS/ammianus31.html#7>

¹²ГИБИ, 2, 1958, 331; ГИБИ, 3, 1960, 249; В. Велков. Градът в Тракия и Дакия ..., 51 и сл.

ИЛЮСТРАЦИИ

Tabula Peutingeriana, Segmentum VIII.
(Факсимиле - ed. Konrad Miller - 1887/1888).

Guillaume De l'Isle. Carte de la Hongrie. 1703.
David Rumsey Map Collection

6 Im Jahre 1829, dank den klaren Angaben von Jordanes, vgl. *Извори за българската история*, II, 340-341 (ЛИБИ, I, 1958), und der angegebenen Entfernung zwischen Marcianopol und Odessus von 24 römischen Meilen (1 römische Meile ist gleich 1482 m) in der *Peutingerkarte* (Tabula Peutingeriana), vgl. *Извори за българската история*, II, 32 (ЛИБИ, I, 1958), lokalisiert Blaramberg sehr genau Marcianopol und die Quellen von Devnja, als er die zweisprachige Grabinschrift veröffentlicht CIG, II, 2055 b; CIL, III (1), 761 (p. 1349); G. Mihailov. *Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae. II. Inscriptiones inter Danubium et Haemum repertae. Serdicae, MCMXVIII*, 191-192 (819); Б. Геров. Романизмът между Дунава и Балкана от Хадриан до Константин Велики. Ч. II. - ГСУ ФФ, XLVIII, 1952-53, 394 (694) in "Одесский вестник" / "Journal d'Odessa", 1829, n. 91.